

Ross Kjærgård laver i sin gennemgang af værdiernes cirkulation en fin analyse af Goldschmidts noveller “Maser” med særligt blik for jødernes situation og selvforståelse i datidens København.

Denne udgivelse koster ikke noget, men er i fri cirkulation som e-bog, hvilket er generøst af forfattere og forlag. Det koster koncentration at læse den, men afkastet er stort. Især for litteraturstuderende og undervisere i gymnasier og læreruddannelsen er det en gave at få et opdateret bud på, hvor litteraturforskningen og de afledte metoder bevæger sig hen. Bogen være hermed anbefalet – uden et problematiserende men (det skulle lige have været, at den mangler et indeks og forfatterbiografier), men med ønsket om flere og-er.

Anmeldt af Johannes Fibiger

Litteraturen eller eksistensen?

Johnny Kondrup: *Bjergtaget. Illusion og forførelse fra Søren Kierkegaard til Karen Blixen*. Forlaget Wunderbuch 2009, 303 sider.

“Bjergtaget” er man når man fortrylles, forføres, forblændes af noget. Det smukke udtryk stammer oprindeligt fra tanken om at man af overnaturlige væsner helt konkret kunne blive ført ind i et bjerg og dér gennem trolddom gjort til en anden, altså blive for-ført.

Bjergtaget er også titlen på Johnny Kondrups nye bog, der har undertitlen “Illusion og forførelse fra Søren Kierkegaard til Karen Blixen”. I ni kapitler (foruden indledning og afslutning) behandler bogen hver sine litterære værkeksempler. Der er to kapitler om Søren Kirkegaard med hhv. “Forførelserens dagbog” og “Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed”. Ét om M.A. Goldschmidts noveller. To om Henrik Pontoppidan med hhv. “Mimoser” og “Det forjættede land”. Ét om Selma Lagerlöfs “Herr Arnes penningar”. Og endelig ligeledes to om Karen Blixen med hhv. “Drømmerne” og “Ehrengard”. Arbejdet er et eksempel på hvad Kondrup selv kalder “undervisningsbaseret forskning” – det bygger på KU-undervisningsforløb over de samme værker.

Fælles for de behandlede værker er at de alle på en eller anden måde tematisk kredser om det at blive forført, blive indgivet illusioner på en måde, som ender fatalt for de fremstillede litterære personer. Kondrup refererer omhyggeligt handlingsgangen i værkerne, han parafraserer med særligt henblik på sin udvalgte tematik, og han får på den måde indgående diskuteret de litterære figurers skæbner, for så vidt angår deres forførelse og illusioner. Han fortolker (som han selv kalder det) dermed teksternes tema.

Teksterne er jo meget forskellige både i anliggende, litterær form og historisk baggrund – og i forhold til den rolle, bjergtagetheden spiller. I nogle tekster er det kvinder der forføres, i andre mænd. Visse af illusionerne gælder hele livsløb, andre

blot konkrete situationer. Nogle handler om erotisk forførelse, andre ikke. Nogle fremstår som realistiske beskrivelser, andre som åbenlys leg med fiktionsniveauer. Men det lykkes Kondrup at få bundet forskellighederne sammen i en overbevisende, fortløbende argumentation. Den munder i afslutningen ud i en slags differentiering imellem (personlig) virkelighed og sandhed. Det sker blandt andet gennem en (mild) afstandtagen fra Aage Henriksens dictum om at man kun kan tale om illusioner, når der findes et godkendt sandhedskriterium. Heroverfor mener Kondrup at “de læste værker [giver] altså en grundig vaccination imod den antagelse, at der skulle eksistere sådan noget som en virkelighed, der ikke kan eller bør betvivles.” Og videre fastslår det at “... virkeligheden – hvis den findes – altid er omgivet eller dækket af menneskelig fortolkning” (s. 284). Bogens afsluttende bemærkninger samler sig om identitetsspørgsmålet, om det sande selv. Forførelse handler, hedder det, “måske dybest set altid om en søgen efter identitet, der lokkes på afveje” (s. 295). Og i bogens allersidste sætninger konkluderes det at “bjergtagelsen, hvor den bygger på et menneskes inderste længsler, og forførelsen, hvor den bygger på overlegen indsigt, også undertiden kan føre et menneske nærmere til sig selv” (s. 303). Det tilmed “håber” Kondrup, i bogens sidste sætning, er rigtigt.

Kondrup fremskriver gennem sin læsning af denne samling litterære tekster en nuanceret opfattelse af hvilken rolle “bjergtagethed” kan spille i menneskelivet. Det er for så vidt både interessant og underholdende, ikke mindst fordi Kondrup skriver godt og ukunstlet – og fordi de omfattende referater af de litterære teksters handlingsforløb låner fortælledynamik fra teksterne selv.

Men går man lidt tættere på Kondrups tekstanalyser og bogens hele argumentation, er det ikke helt klart hvad der i grunden er Kondrups faglige anliggende. Han polemiserer i indledningen mod “... den teoretiske oprustning, der er sket siden 1960’erne”, for den kan “få læserne til at føle sig spærret ude fra de litterære værker og de almenmenneskelige spørgsmål” (s. 21). “Teoretisk pigtråd”, kaldes det, og det proklameres, at “metode [er] først og fremmest noget som findes i de tekster, vi fortolker.” Fortolkerens arbejde, forstår man, består herefter i at afdække teksternes tematiske udsagn gennem “åbenhed over for teksternes metode”. Det sker fremfor alt gennem parafrase, dvs. referat af teksternes handlingsforløb – selvfølgelig med inddragelse af de enkelte handlingselementers (herunder fiktionspersonernes) valeur og betydning i forhold til teksternes samlede anliggende.

Lad være, at analyse og diskussion af teksterne altså sker på direkte baggrund af Kondrups egen selektive parafrase – han er selv opmærksom på det potentielt problematiske heri og medgiver at parafrase i sig selv jo er et “fortolkningsgreb”. Dette forbehold indgår imidlertid ikke som en dimension i de enkelte analyser. Men dertil kommer at det ofte er uklart hvad det egentlig er, Kondrup vil afdække med sine analyser. Hvad er i grunden den “teksternes metode”, han vil vise os? Ind imellem er det tydeligvis forfatterens intention med teksten Kondrup går efter. I Kierkegaard-analyserne graver han langt ned i dagbogsoptegnelser og versionshistorik for at vise hvad Kierkegaard virkelig ville – og for at kunne korrigere kolleger, der har beskæftiget sig med de samme tekster, for deres “fejl”. I andre af analyserne er intentionsspørgsmålet til gengæld helt fraværende, og interessen gælder snarere teksterne selv som de udfolder sig. Her kan Kondrup imidlertid gøre sig til dom-

mer over værkernes litterære kvalitet. Hos Pontoppidan kaldes en forførelsesscene “lidt for massiv” til at det kan blive “rigtig god romankunst” (s. 172). Og en bestemt fiktionsperson kaldes “en belastning for romanens kunstneriske kvalitet” (s. 176). Det kan være fair nok at mene, men der angives ikke nogen kriterier for kvalitetsvurderingen. Argumentationen får her sit belæg fra et helt andet sted end eksempelvis Kierkegaard-analysens næsten pedantiske baggrundsarkæologi. “Metoden” veksler med andre ord, og man bliver usikker på hvad det i grunden er, Kondrup er i færd med at undersøge.

Svaret på den indvending kunne selvfølgelig være at eftersom Kondrups metode angiveligt består i at følge teksternes metode, og givet at disse er forskellige, ja så må også undersøgelsens egen metode kunne veksle. Men så enkelt er det alligevel ikke. For ujævnhederne rejser spørgsmålet om i hvilken grad Kondrups fremstilling i grunden respekterer teksterne selv som undersøgelsesobjekt. Søger fremstillingen erkendelse om studieobjekter, de litterære tekster, der således styrer forskningens bevægelser og resultater – eller er refleksionerne frem for alt resultat af forskerens eget blik, i forhold til hvilket teksterne blot fungerer som inspiration og udgangspunkt? Man kan med andre ord få en fornemmelse af at den annoncerede og jo klædeligt ydmyge tilgang til teksterne (“følge deres metode”) i grunden dækker over det modsatte forhold: at forskeren faktisk føler sig hævet over teksterne og dermed føler sig berettiget til at få dem til at betyde akkurat det der passer ind i hans i forvejen udformede anliggende. Dette anliggende ser ud til at handle om menneskelig psykologi, om hvad “bjergtagethed” kan gøre ved os. Det diskuteres med udgangspunkt i en række fiktionskarakterers skæbne i de udvalgte litterære tekster. Hvad teksterne som litteratur i øvrigt kan og gør og hvorfor, synes ikke interessant for denne læsning. Heri ligger måske forklaringen på hvorfor spørgsmålet om teksternes respektive historiske kontekst også er helt fraværende. Der er immervæk et stykke vej fra Kierkegaard til Blixen også i denne henseende – og dermed også forskel på hvad deres respektive fiktionspersoners skæbne mon kan “betyde”. I det hele taget er Kondrups blik for teksternes forskelle i videste forstand yderst begrænset. Interessant er alene det der “passer” eller som kan bidrage direkte til den valgte synsvinkel. Det kan man selvfølgelig kalde en prioritering af elementer. Men hvis den ønskede erkendelsestilvækst gjaldt de litterære værkers “betydning” i videste forstand, måtte – foruden naturligvis teksternes historiske indlejrethed i både produktion og reception – også genre, stil, køn, narrativ struktur osv. spille en rolle.

Man sidder tilbage med en fornemmelse af at de lange, indgående tekstlæsninger frem for alt fungerer som blot anledning for Kondrup til at udfolde sine eksistenspsykologiske pointer, der er så generelle at de hævdes gyldige på tværs af tid og rum.

Dermed ikke sagt, at *Bjergtaget* er en ueffen repræsentant for den særlige forskningstradition i dansk litteraturhistorie, den tilhører. Den er rigtig godt skrevet, underholdende, sympatisk i sin intonation, og i øvrigt som boghåndværk ganske lækker (helindbunden, smuk sats, tykt, eksklusivt papir). Men Kondrups bog sætter sig i en vis forstand mellem to stole. Den åbner aldrig for en kritisk diskussion af sine psykologiske pointer. Og den får heller ikke levnet plads til at gå grundigt

i clinch med hvad teksterne kan som litteratur, som kunst. Det sidste er nok det der er mest synd, for man fornemmer at Kondrup er en god tekstlæser.

Litteraturen eller eksistensen? Det behøver jo ikke at være et enten-eller. Det kunne også være et fuldttonende, klart og grundigt både-og.

Anmeldt af Morten Kyndrup